

XXVI. EKE Vándortábor – 23. túra

Gábor Áron honismereti túra

Útvonal: tábor – Réty község – Szentivánlaborfalva – Uzon – Kökös – Sepsiszentgyörgy – 11-es országút – Eresztevény (Maksa) – Csernáton – Kézdivásárhely – Bereck – tábor

Távolság: jövet-menet, a kitérőkkel együtt 135 km

Menetidő: 12–14 óra ebédszünettel

Túravezetők: Zsigmond Enikő, Román Ildikó

Nézegetem a térképet. De akárhogy mérem rajta az utakat, sehogy sem tudom elkerülni, hogy a Gábor Áron-túra valamelyik részét ne kelljen megismételniünk. Mert Háromszék az „ágyúöntő” életének öt helyszínével rendelkezik, amire méltán büszkék a Nemere árnyékában élő atyánkfiai; ám ezek a helyszínek még az EKE-tábor kedvéért sem állíthatók időrendi sorrendbe. És még Erdővidéket, a Baróti-medencét nem is említettem a kisbaconi Bodvajjal, az erdőfülei hámmal, valamint a győztes első hídvégi ütközettel (1848. november 30.), majd az 1848. december 13-i felsőrákosi diadallal, melynek határa mondhatni Köpecig terjed. A hídvégi vereséget nem tudták lenyelni az osztrákok, és minden bosszújukat Köpecre zúdították. Szárnyra is kelt a rémület, s ekkor keletkezett a mondás, hogy riadó „baj van Köpecen”! A székely honvédek Felsőrákos – Köpec határában csaptak össze az osztrák sereggel, és alaposan helybenhagyták őket. Mindkét csatában az új ágyúk döntötték el az ütközetek sorsát, ahol maga Gábor Áron irányította a pattantyúsokat. És utána már nem volt több baj Köpecen.

Bezzeg, Csíknak könnyű dolga lenne, mert Szeredában csak egy Gábor Áronhoz kapcsolódó helyszín létezik, az pedig a csíksomlyói régi ferences gimnázium, amelyben most Böjte atya gyermekei lakoznak. És hiába tanult ott serdülő korában a későbbi „tűzmester” 1828–31 között, ezt a helyszínt most mellőzzük.

Így aztán a Székelyföld Szaharája, alias a Rétyi Nyír szélén lévő táborunkból akármerre kanyarodunk, egyre megy. Kezdjük a végénél, az közelebb van hozzánk. Áthaladva a patinás Réty községen (neolitikum, bronzkor, rómaiak, honfoglalás – 1334), rátérünk a 11-es Brassó–Bákó országútra. Nemsokára a „kenyeres” Szentivánlaborfalva, Jókainé szülőfaluja következik, ahol azonban hiába keresnénk Róza asszony szülőházát, az csak az utókor emlékezetében él.

Nemsokára Uzonba érkezünk. Mint ahogy neve is sejteti, a velünk együtt betelepülő uz népcsoport egyik háromszéki telephelye volt, amely a századok folyamán nagy községgé nőtte ki magát. Később a nemes Bélyd család legjelentősebb birtoka. Főterén több műemléképület, mint a református (XV. sz.) és katolikus (1911) templom, a Bélyd–Mikes-kastély, vagy az Újvárossy–Ágoston-kúria kelti fel a turisták érdeklődését. Uzon a szocialista iparosítás egyik kirakatfaluja volt, ahol a rendszerváltásig egy szeszgyár működött.

Innen Kökös már csak egy macskaugrásnyira van. Híres falu, legalábbis Székelyföldön. Déli határát archaikus nevű folyónk, a Feketeügy alkotja, amely a Nemere-hegységben ered, 104 km hosszan, lustán végigtekereg a Háromszéki-medencén, majd Kököstől kezdve a jóval fürgébb Olttal viteti tovább magát. Nevében az ügy szó egyszerűen folyót jelent. Akár „szókövületnek” is nevezhetném, ha földtani szóhasználatnál élnék. A Feketeügy határfolyó a Székelyföld és a szászok lakta Barcaság peremén, ennél fogva Kökös is határtelepülés. De nem csak a szászoktól választott el minket a XIII. századtól kezdve, hanem itt húzódott 1940–44 között a második bécsi döntés értelmében visszacsatolt Észak-Erdély–Székelyföld határa is. A harmadik dolog, ami Kököst kiemeli az ismeretlenség homályából, az a székely szabadságharc egyik utolsó csatája 1849. július 2-án. (A Nyerges-tetői csata augusztus 1-jén zajlott). Itt, a Feketeügy mindkét partjára kiterjedő síkon, a kökösi híd védelmében lelte halálát Gábor Áron, a legnagyobb székely szabadsághős, Bem tűzérőrnagya. Az ütközet és Gábor Áron emlékére kőszélét állították a csatamezőn, az országút mellett. Végül a többször megrongált, megcsonkított emlékművet beköltöztették a faluba, de itt és most sincs biztonságban.

Kökösből Sepsiszentgyörgy felé folytatjuk utunkat. Áthaladva a két kis csinos ékszerfalun, Szotyoron és Kilyénen, megérkezünk a megyeszékhelyre. Sepsiszentgyörgy történetének legdicőségesebb korszaka az 1848–49-es szabadságharc időszaka. Megállunk a park fölé magasodó régi megyeháza, a Szék-háza előtt, ma könyvtár. Homlokzatán tábla hirdeti, hogy az épület dísztermében mondták ki a fegyveres önvédelmi harc megkezdésének szükségességét 1848. november 16-án, éppen Gábor Áron fellépésének köszönhetően, amikor Puchner generális feltétel nélküli kapitulációra szólította fel Háromszéket. A megyegyűlésen Gábor Áron így szólt: „*Uraim! Hallom, hogy a főtiszt urak azt mondják, meg kell hajolnunk az ellenség előtt, mivel nincs munitió, nincs ágyú. Uraim, ha csak ez a baj, úgy én mondom, hogy két hét alatt leszen ágyú, leszen munitió amennyi kell!*” A többit tudjuk,

szavát megtartotta. Így lett több mint 300 harangból, pénzadományokból, rézüstökből, mozsarakból, ón evőeszközökből egyes statisztikák szerint 70, más számbavétel alapján 94 ágyú.

Aztán Erdély legszebb múzeumához sietünk. A Kós Károly által tervezett épületben, a Gábor Áron-teremben az 1848-as szabadságharc tárgyi emlékeit nézzük meg. Köztük van a székelység szimbolikus műkincse, az ágyúöntő egyetlen épen maradt ágyúja, amely ... *több, mint egy öntvény. A nemzeti emlékezés oltárára letett ereklje; jelképe annak, hogyan birkózik meg a lehetetlennek tűnő feladatokkal egy közösség – ha tagjai összefognak.*” (Kedves Gyula, hadtörténész)

Az ágyú története épp olyan kalandos és viszontagságos, mint a korszak, amelyben született. Ez az ágyú, „az egyetlenegy”, a föld alól került elő 1906-ban, amikor a kézdivásárhelyi Rudolf kórház udvarán csatornázási munkálatokat végeztek. Először 1923-ban állították ki a szentgyörgyi múzeumban, aztán 1971-ben Bukarest elkobozta, és a Román Nemzeti Múzeum pincéjében „börtönfogságra” ítélte. Igaz, kezdetben kiállították, és egy „(félre) ismertető” szöveget tűztek rá, amely így szólt: „Az 1848-as román forradalomban használt ágyú.” (No comment!) Az ágyúcső hossza 156 cm, kalibere 90 mm, súlya 370 kg. A hős tüzértiszt tragikus sorsa költöket, írókat, szobrászokat, festőket ihletett meg, köztük a „székely Munkácsit”, Barabás Miklóst is. *Gábor Áron halála* című nagyméretű, befejezetlen olajfestményét látni fogjuk a múzeumban.

Visszatérve a 11-es országútra, következik a Maksához csatolt kicsi falu, Eresztevény. Itt, az Óriáspince alatt, már messziről feltűnik az út melletti református templomocska fatornya, alatta Gábor Áron síremlékével és a „kopjafaerdővel”. A szabadságharc zúrzavarában a hősi halott teste már nem juthatott haza szülőfalujába, Bereckbe. A kísérő honvédek sietve ide temették. Az őket üldöző kozákok lovakkal taposták meg a friss sírhantot, így akarva eltüntetni a legnagyobb székely hős nyomát a föld színéről. A síremléket 1892-ben a budapesti Gerenday Antal készítette, Gárfás Győző utász mérnök tervei alapján. A 21 kopjafát Gábor Áron születésének 200. évfordulója, egyben az emlékévként alkalmával, 2014-ben avatták fel, remélve, hogy számuk az idő múlásával megsokszorozódik. Azóta Gábor Áron síremléke zarándokhelyé vált, akár csak a Nyerges-tetői emlékhely.

Csernátonon csak átsuhanunk, Kézdivásárhelyen megállunk anélkül, hogy a múzeumot meglátogatnánk, bár a híres ágyú hiteles másolatát 1972 óta itt őrzik. Rövid séta során ismerkedünk a leghazafiasabb székely városkával, amely a forradalomban egyszerre vált fegyver-, lőszergyárrá és kórházzá. Büszkéek is erre a kézdivásárhelyiek, ahol a legszebb március 15-i rendezvények szoktak zajlani.

Először Turóczi Mózes (1813–1896) rézművest látogatjuk meg, szemügyre véve szerény, kis házát, amelynek pinceműhelyében Gábor Áron útmutatásai alapján 64 ágyút öntött. Azelőtt kettő Bodvajban, három Sepsiszentgyörgyön készült.

Az ágyúöntő mester mellszobra Vetrő András szobrászművész alkotása. 1993-ban helyezték el a háza előtti kis parkban. A városka főterén Gábor Áron ember nagyságú szobra áll. Oláh Sándor alkotása 1942-ben készült a nagyváradi M. Kir. Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola parancsnokságának megrendelésére. 1971. szeptember 8-án avatták fel, majd 2003-ban egy háromnyelvű réztáblát is elhelyeztek rá. Egy fotó erejéig meglátogatjuk a hajdani Székely Katonanevelde vedlő épületét, ahol Gábor Áron az ágyúkezelő tűzszereseket oktatta.

Kézdivásárhelyről Bereck felé folytatjuk utunkat. Az Ojtozi-hágó alatt fekvő falu talán még a rómaiak előtti időből ismert kereskedelmi és hadiút mentén fekszik, s nem véletlen, hogy Gábor Áron bölcsőjét itt ringatták, hiszen jó módú, székely határőr családba született 1814. november 27-én. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ágyúöntője és tüzértisztje, előzőleg maga is a székely határőrségben szolgált. Gyulafehérváron, Pesten és Bécsben kapott tüzértiszt kiképzést, ágyúgyárban is dolgozott, de korán rájött, hogy: „*Nem, sohasem fogja Magyarországon a katonát elé vinni az ész, jellem és derékség – hanem a németiség, a servilismus és a protectio.*” (1845) Otthagytva katonai pályáját, hazatér gazdálkodni. Az asztalos mesterséghez is értett, s mérnöki adottságokkal lévén megáldva (vagy megátkozva?) készített egy aratógépet. Később vagyont pénzzé téve, a szabadságharcot támogatta. Az ágyúöntés lehetőségét már az agyagfalvi gyűlésen felvetette (1848. október 6.), de senki nem vette komolyan. Később Berde Mózes kormánybiztos támogatta elképzeléseit.

Szülőfaluja büszke híres szülőtére, akinek emlékét híven őrzi. Egész alakos szobra a falu főterén áll. Varga Mihály alkotását 1992. július 4-én avatták fel. A főút mellett, a 103-as számú házban emléktábla hirdeti, hogy ott állt Gábor Áron szülőháza. A 89-es szám alatt Gábor Áron-emlékházat rendeztek be, ahol 1999-ben ágyúja egyik másolatát is elhelyezték.

Bereckből visszatérünk a táborba.

Zsigmond Enikő

Foto1: Gábor Áron sírja és a kopjafák Eresztevényben (Fotó: Zsigmond Enikő)